

Reisverslag Siërra Leone 19-26 oktober 2007

Namens Siërra Leone Health door Arjan Driesprong en Silvy Oostlander

Vrijdagochtend 19 oktober 3:30

De wekker gaat. Eerst heb ik een avontuurgevoel en dan bekruipt me de angst van de lange vliegreis. Alles is al ingepakt dus alleen nog even douchen. Ben benieuwd of Ton komt opdagen, want sinds onze afspraak 2 weken geleden heb ik hem niet meer gesproken. Ton zal Arjan en mij naar Schiphol brengen. Lief.

2,5 jaar geleden hebben we, in eerste instantie met 3 en inmiddels met 5 personen de stichting Siërra Leone Health (zie: www.sierraleonehealth.org) opgericht. Heidi, die samen met haar man Abdul bij MRC in Bo, Siërra Leone, werkt en die we kennen via de middelbare school en de Baptistengemeente in Dordrecht, heeft daarover destijds met ons gesproken. MRC is een lokale NGO die de gezondheidszorg in de districten Bo en Tonkolili ondersteunt, waarover verderop in dit reisverslag nog veel meer. Voor financiële ondersteuning door particuliere sponsors of fondsenverstrekkers vanuit Nederland is een Nederlandse stichting handig en vaak een vereiste. Ook is het voor ons als bestuur vaak makkelijker contact te leggen met Nederlandse organisaties dan vanuit Siërra Leone. Daarnaast is het voor Heidi en Abdul ook prettig om een achterban en morele steun te hebben vanuit Nederland. Ons doel is dus het ondersteunen van de gezondheidszorg en verbeteren van de gezondheidssituatie van de bewoners in Siërra Leone, vooralsnog primair door ondersteuning van MRC. Om een beter beeld te krijgen van het leven van Heidi en Abdul en het werk van MRC hebben we besloten bij ze op bezoek te gaan. Deze bezoeken maken ook deel uit van de relatie tussen onze stichting en MRC, zoals ook beschreven in onze MoU. Als eerste zullen Arjan en ik dus gaan. Wellicht dat Ton, Marion en Simone, de andere bestuursleden, later ook op bezoek zullen gaan.

Na een kopje koffie en een korte vlucht zijn we zo in Londen, Gatwick. We gaan de tickets halen en krijgen gedoe omdat mijn ticket op naam Oostlander staat en in mijn paspoort alleen van Schijndel staat. Verder had ik nog niet goed door hoeveel vloeistoffen je in je handbagage mag meenemen en kennelijk mogen scharen ook niet mee.... Uiteindelijk is het snel en makkelijk geregeld, maar blijken we wel meer dan 3 uur vertraging te hebben. Lang hangen, kletsen en wat rondkijken in de winkels op Gatwick. Het is 6 uur vliegen, dus rond 8 uur lokale tijd (10 uur in Nederland) zullen we aankomen in Freetown. Na een rustige vlucht komen we aan op Lungi, de luchthaven van Freetown. Het is al donker, maar nog heel warm en vooral vochtig. Bij vertrek uit Nederland was het 4 graden 's nachts; nu rond de 30 graden. We komen terecht in een enorm ambtelijk apparaat. Ettelijke malen moeten we onze paspoorten laten zien en bij ieder controlepunt staan minimaal 3 zeer serieus kijkende personen. Abdul heeft geregeld dat we door Mrs. Mariata, hoofd beveiliging van de luchthaven, hier doorheen worden geloosd. Heel fijn!! Overigens aardig om te zien dat een vrouw hier de baas is; dat zullen we nog vaker tegenkomen. Na een heksenketel bij de bagageband moeten we nog een poosje wachten op de bus die ons naar de hovercraft brengt. Want tussen het vliegveld en de stad ligt nog een grote baai; je moet met een ferry, een hovercraft of helikopter naar de andere kant. Omdat de helikopters door ouderdom en gebrek aan onderhoud nogal eens neerstorten (7 gevallen de laatste jaren) mogen we van Abdul niet met de helikopter; overigens wel een keuze van veel andere westerlingen. Vele

mannen met oranje vestjes of overalls drommen zich om ons heen om bagage te dragen. Tegen betaling natuurlijk. Mrs. Mariata heeft ons op het hart gedrukt dit niet te doen. Na een kort, hobbelig busritje door het pikkedonker komen we aan bij de hovercraft. Die ligt op het zand van een verder verlaten strand met een houten wachthok ernaast. Er waait een lekker zeewindje. Nog even wachten. Voor Arjan is het, volgens mij, een vuurdoop geweest al dat wachten. Veel zuchten maar het is hem zowaar gelukt opgewekt te blijven. Knap werk, Ar. En ja, die blackberry hielp ook wel... Aan de andere kant wachten Heidi en Prince, medewerker MRC Freetown, ons op. We gaan naar het huis van Heidi en Abdul. Ze huren een groot appartement met gastenverblijf en kantoor. Zoals op de meeste plekken lopen er ook hier bewakers, chauffeurs en schoonmakers rond. Bewaking is 's nachts wel nodig, en voor de rest wil iedereen wel wat geld bijverdienen. Licht of elektriciteit is er niet (in de hele hoofdstad!). Na de burgeroorlog van een paar jaar geleden is veel nog niet gerepareerd. Mensen leven in het donker met kaarsjes en olielampen. Sommige huizen hebben een generator. Zo ook het huis van Heidi en Abdul. Maar die maakt zoveel herrie dat hij na een paar uur weer wordt uitgedaan; liever in het pikkedonker naar de WC dan onnodig olie verstoken en kabaal om je heen. Er is ook een balkon met prachtig uitzicht over de baai van Freetown, waar we nog wat drinken en kletsen met Heidi. Dan, 23 uur na het opstaan, vallen we doodmoe in bed. Het zal wel even wennen worden aan de broeierige hitte.....

Zaterdag 20 oktober

We zijn al redelijk vroeg weer op. Na een goed ontbijt op balkon met uitzicht over zee vertrekken we met een auto van een vriend van Abdul. Met airco en chauffeur. Wat een luxe; ook Heidi had hier eerder geen aircoauto. Heidi heeft geen rijbewijs, maar zo zal blijken in de binnenlanden heb je ook wel een goede chauffeur nodig gezien de kwaliteit van de wegen. En bovendien is het rijden zeer vermoeiend, dus biedt een chauffeur uitkomst. Eerst even de stad in voor de bakker en het postkantoor, postbus leeghalen. Een drukke, zeer levendige stad. Veel mensen op straat. Alle huizen, kantoren, winkeltjes, kerken en moskeeen staan ogenschijnlijk ongestructureerd door elkaar. Grote gedeelten zien er uit zoals je een sloppenwijk voorstelt; hutje-mutje, alles op elkaar, viezig, bedelaars etc. Vanuit de stad rijden we naar Leicester Peak, een hoge heuvel met prachtig uitzicht over Freetown en de baai. Dan begint de lange, werkelijk prachtige maar hobbelige tocht naar Bo. We

komen door veel dorpjes en stadjes met marktjes, waar we nog wat inkopen doen. Als we stoppen drommen groepjes van kinderen om ons heen om op de foto te gaan. En wat een lol als ze daarna op het schermpje mogen kijken! Een uur voor Bo wordt het gehobbel me teveel en kan ik nog net op tijd de auto uitspringen op mijn blote voeten om mijn maaginhoud midden op de weg te deponeren. Leuk visitekaartje uit Nederland. Arjan heeft de grootste lol en staat meteen foto's te maken. Het laatste uur voorin gaat het iets beter.

Onderweg naar Bo

Na 5 uur rijden komen we in Bo aan, de 2^e grote stad in Sierra Leone en woonplaats van Heidi en Abdul. De stad heeft een heel ander karakter dan Freetown. Huizen, winkels en kantoren liggen verspreid, er is geen hoogbouw. Hier ontmoeten we Abdul. 's Avonds eten we local food, rijst met een saus van bladeren van de zoete aardappel en kip. Speciaal voor ons gekookt door een schoonzus van Abdul. Heerlijk. Het plan is om 's avonds de stad nog even in te gaan, maar Abdul blijkt erg verkouden en wij zijn alledrie moe. Wel zorgen we dat we van de helft van onze bagage afkomen door alle cadeaus van vrienden, familie en bekenden uit Nederland mee te nemen. Dus: brieven, kaarten, kaas, chocola, boekjes, cd's en zelfs een tas vol met Sinterklaascadeaus, inclusief bijbehorend gedicht! Dit alles wordt erg gewaardeerd: ook al kan je redelijk goed naar Sierra Leone e-mailen en bellen, zeker ook brieven worden altijd op prijs gesteld. Verder praten we over onze eerste indrukken en over de politieke ontwikkelingen in Siërra Leone. Door een tropische regen- en onweersbui koelt het later lekker af. Prima slapen dus.

Zondag 21 oktober

Deze ochtend zullen 2 mensen van Cordaid, Piet en Monique, langs komen om Abdul op te halen om samen naar Freetown te gaan. Abdul zal daar deze week alleen en samen met Cordaid een aantal vergaderingen hebben, waaronder met de Minister van Gezondheidszorg. Piet en Monique zijn vorige week aangekomen en hebben een aantal projecten bezocht van partners. Ze zijn erg onder de indruk van het werk van MRC en hebben het met Heidi gehad over eventuele uitbreiding van financiering. Ook is besproken dat Heidi en Abdul, indien vervanging te regelen is, een maand verlof kunnen krijgen. Na zeer lange tijd heel hard werken, vaak 7 dagen per week, zijn ze beiden oververmoeid en gespannen geraakt. Dit zou dus een prima mogelijkheid zijn om weer eens op adem te komen. De schoonzus van Abdul had gisteren voor een weeshuis gekookt dus we hebben samen met Piet en Monique nog een gezamenlijke maaltijd, alvorens zij vertrekken. Voor ons ook een goede mogelijkheid om te kijken of we dingen samen met Cordaid kunnen doen. Cordaid wil meer gaan doen in Siërra Leone, in het bijzonder met MRC. Reden genoeg om kaartjes en emailadressen uit te wisselen. In de middag gaan we met zijn drieën het kantoor van MRC bekijken en de stad verkennen. Zondagmiddag is op een bewaker en de radioman voor de ambulancedienst na het kantoor uitgestorven. Dat zullen we op andere dagen nog wel anders meemaken. Er staat op het terrein van MRC een uitgebreid wagenpark, bijna allemaal Toyota. De meeste zijn kapot en is er geen geld voor onderdelen of onderdelen zijn niet verkrijgbaar. Ook staat er aantal motoren die gebruikt worden voor bezoeken aan de Community Health Centers in de districten Bo-Noord en Tonkolili. Heidi laat ons de ambulance zien. Een project van MRC dat sinds 1,5 jaar bestaat. De ambulance is uitgerust met een brancard met bank ernaast, medische apparatuur als bloeddrukmeter en infuusmaterialen en de nodige medicatie. Diverse materialen zijn zelf gemaakt, zoals de nekkragen die gemaakt zijn van deksels van emmers. Voorheen waren de patiënten uit de districten Bo en Tonkolili aangewezen op familie of vrienden als er in geval van spoedvervoer moest plaatsvinden naar het ziekenhuis van Bo. Een enkele keer werd de ambulance van het ziekenhuis ingezet, maar die bevat geen medische materialen en lijkt dan ook meer op patiëntenvervoer alleen. In de grote regio rondom Bo is er geen enkele andere ambulance; niet van andere organisaties, niet van de ziekenhuizen en niet van de overheid. Via de radio hebben de klinieken in het veld contact met MRC in geval de ambulance nodig is. De ambulance rijdt gemiddeld 3 keer per week en is

dan vaak uren onderweg gezien de afstanden en slechte conditie van de wegen. Het bestuur van de verschillende chiefdoms zijn met MRC prijzen per rit overeengekomen, afhankelijk van de afstand. Dit geldt wordt op een spaarrekening gezet gezien het feit dat Cordaid dit project financiert. Zodoende kan de dienst als de subsidie eventueel stopt in ieder geval nog voor een bepaalde tijd doorgaan. Veel echt zieken zullen ook vaak het ziekenhuis niet halen. Eerst moet iemand vanuit een lokaal dorp bijvoorbeeld 7 mijl door de bush lopen om bij een lokale kliniek te komen; wegen zijn er vaak niet. Als er bij zo'n kliniek een radio is, nemen ze contact op met MRC in Bo om de ambulance te bellen. Als er geen radio is, dan moet men eerst naar de volgende kliniek om contact te leggen. Vervolgens moet de familie van de patiënt zorgen voor geld voor vervoer en iemand die meegaat naar het ziekenhuis. Die persoon, vaak een familielid, kan dan als bloeddonor optreden en in het ziekenhuis – dat van de overheid is, niet van MRC – zorgdragen voor de verzorging van denbetrokkene en zaken ter plekke regelen. Zo zal hij het ziekenhuis moeten betalen, en de voorgeschreven medicijnen ergens op de kop moeten zien te tikken. Als iemand echt geen geld heeft voor vervoer, dan kan hij een verklaring tekenen dat hij later geld zal betalen; in bijna alle gevallen (93 %) gebeurt dat dan ook. Als er dan contact is gezocht met de ambulancepost, dan duurt het al snel nog een paar uur (of nog veel meer) voordat de ambulance ter plaatse is. En zeker in het donker rijden is geen sinecure; kuilen zijn diep en veelvuldig, van de plassen weet je nooit hoe diep ze zijn en boomstammen dienen soms als bruggetje... Als de patiënt is ingeladen, begint de terugreis. Als het een kind betreft kan de patiënt worden afgeleverd bij het ziekenhuis van Artsen zonder Grenzen in de buurt van Bo; in andere gevallen moet het reguliere ziekenhuis uitkomst bieden. Ook dit soort omstandigheden doen je de discussies over aanrijtijden van ziekenauto's in Nederland ("15 minuten? Een schande!") relativeren.

Ondertussen vertelt Heidi veel over het andere werk van MRC. MRC is een lokale NGO die de eerstelijns gezondheidszorg voor de mensen in de agrarische gebieden in de districten Bo en Tonkolili ondersteunt. Zo ondersteunen zij inmiddels 40 plattelandskliniekjes, waar poliklinische behandelingen plaatsvinden, bevallingen worden gedaan en basale moeder en kindzorg plaatsheeft. Soms is er ook de

Straatbeeld Bo

mogelijkheid voor kortdurende observatie indien de problematiek niet te ingewikkeld is. Bij behandeling moet je dan denken aan behandeling luchtweginfecties, malaria, wonden e.d. Naast ondersteuning van de kliniekjes en het ambulanceproject is er een aantal andere projecten zoals grote vaccinatieprogramma's, HIV/AIDS en malariaprogramma's. Cordaid is een grote donor van MRC, maar er is ook financiering door allerlei anderen, zoals vanuit Canada.

Na het bezoek aan het kantoor gaan we de stad verkennen. Het is een breed opgezette stad en in kijk mijn ogen uit naar de bedrijvigheid op straat en de vele, kleurrijk geklede, mensen. Ook gaan we nog de heuvels in rondom Bo, naar de zogenaamde Candy Mountain; ook nu weer, net als in Freetown, een prachtig uitzichtspunt. Dat de chauffeur de weg niet precies weet wordt hem nog even

duidelijk gemaakt door Dokter Jalloh... Daarna gaan we wat drinken in een restaurantje van waaruit we een prachtig uitzicht hebben op de straten van Bo. We kunnen blijven luisteren naar de zeer boeiende verhalen van Heidi over het land, de bevolking en hun werk bij MRC. Nadat we nog wat boodschappen hebben gedaan gaan we eten in een restaurantje aan de rand van Bo, met zwembad!! Door een heftig tropische bui gaan we van dat laatste geen gebruik maken, we hebben overigens toch geen zwemkleding meegenomen vanuit Nederland. Verrukkelijk eten serveren ze in het restaurant en 's avonds thuis kijken we voor het contrast nog een oer-Hollandse film: de Poolse bruid, die zich afspeelt op het Groningse platteland. Het was een boeiende en zeer gezellige dag.

Maandag 22 oktober

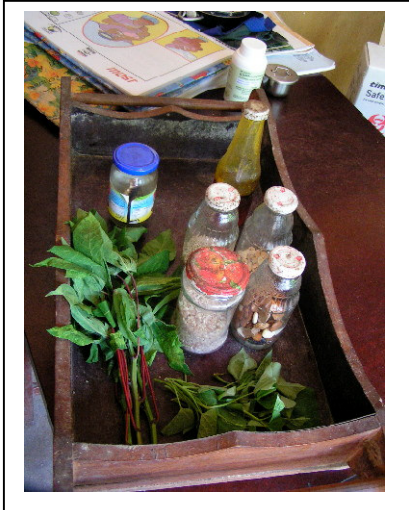
Vandaag een drukke dag voor de boeg. En ook een warme dag: zelfs voor de

mensen uit Siërra Leone is het deze week wel erg warm en beklemmend vochtig. Op weg naar de klinieken in Sembehun, Dambara en Sahn, allen ten noorden van Bo. We bezoeken een drietal klinieken die niet te ver liggen, zodat we met niet te veel reizen toch al een goed beeld krijgen. Andere klinieken, met name in het district Tonkolili, liggen veel verder weg; dan ben je al snel een paar dagen op pad.

Heidi met community health officer Juliana

Maar eerst gaan we nog naar het kantoor van MRC. Heidi was al vroeg weg voor een sollicitatiegesprek op kantoor en had de chauffeur geïnstrueerd ons tegen 08.30 uur op te halen, zodat we om negen uur konden aanschuiven bij een gesprek met de Head of Mission van Artsen zonder Grenzen in Bo, Willemieke, overigens ook een Nederlandse. Willemieke was tamelijk nieuw hier, en wilde zaken afstemmen met MRC, en ervaringen delen (bijv. over de invoer van medicijnen). Zo wilde ze graag weten hoe MRC het ambulanceproject had opgezet, waar ze welke dienstverlening bieden en waar volgens MRC nog mogelijkheden voor Artsen zonder Grenzen waren om een kliniek te beginnen of een ambulanceproject op te zetten. Heidi vertelde veel over de filosofie van MRC en over hun projecten. Voor ons mooi om op deze manier "mee te kunnen kijken". Groot verschil tussen de organisaties is natuurlijk wel de lokale verbondenheid (MRC wel, AzG minder), de financiering van de geboden zorg (MRC: meebetalen, AzG: gratis) en de duurzaamheid (MRC blijft, AzG is over een paar jaar weer weg). MRC scoort dus vanuit de optiek van duurzaamheid beter. Maar ja, alle hulp is momenteel nog nodig. Ook Artsen zonder Grenzen doet zeer goed werk, zo zullen we later nog ervaren. Als Heidi klaar is met wat regelwerk gaat we op stap naar de 3 Community Health Posts. De eerste is toch nog redelijk lang rijden en weer een ware aanslag op mijn reisziekte, maar zeker de moeite waard. Bij de eerste post zijn die dag veel vrouwen met baby's gekomen ter controle van hun kindje en het krijgen van de nodige vaccinaties. We worden door de vrouwen en het personeel welkom geheten met een lied. De kindertjes zijn al onderzocht en gewogen en gemeten. Voedingsvoorlichting met behulp van een dienblad vol met verschillende

voedingsmiddelen (zie foto) heeft ook al plaatsgevonden. Het vaccineren moet dan beginnen.

Voedingsvoorlichting

We krijgen van de community health officer een rondleiding door de kliniek. Het ziet er goed georganiseerd uit, maar voorzieningen zijn zeer basaal. Er is een aantal kleine kamertjes die allemaal zeer donker zijn. Heidi vindt dit, terecht, een groot probleem en daar is dan ook al het een en ander aan veranderd en zal ook nog gedaan worden. Er is een onderzoekskamertje voor de kinderen en een kamer waar bevallingen worden gedaan, met een verroest oud bed met kussen erop. Daarnaast is er een observatiekamer voor patiënten die te ziek zijn om naar huis te gaan, maar niet ziek genoeg om naar het ziekenhuis in Bo te worden gebracht. Helaas spelen financiële redenen hier ook soms een rol. Voor MRC is de belofte ooit de rekening voor de ambulance te betalen voldoende, maar het ziekenhuis zal ook betaald moeten worden. Als laatste is er een opslagruimte voor medische materialen en medicatie. Er is geen stroom en geen stromend water. Water komt uit de put. Wel is er een koelkast op zonne-energie en een radio op zonne-energie, waarmee de

ambulance gebeld kan worden. Medisch afval (spuitjes, naalden, verbanden e.d.) gaan in een groot gat in de grond en worden verbrand. Nauwkeurig wordt bijgehouden hoeveel kinderen er gevaccineerd worden, opdat de vaccinatiegraad van de bevolking bijgehouden kan worden. De moeders nemen een kaartje mee met de groeicurve van de kinderen. Hierop worden ook de gekregen vaccinaties en behandelingen en/of adviezen aangetekend. Je zou dit systeem kunnen vergelijken met het consultatiebureau in Nederland. Naast dit vaccineren op vaste tijdstippen vinden er ook massale vaccinatiecampagnes plaats in alle dorpen van de districten om de vaccinatiegraad op een nog hoger peil te krijgen.

Moeders met kinderen bij de kliniek

Arjan kookte vanavond. Ondanks dat hij de komkommers niet kon onderscheiden van courgettes, er ook onbestemde lokale aubergines door het eten zaten en de verse pepers er met pitjes en al in gingen was het met de al eerder door Abdul klaargemaakte kipstukjes en een fles rosé (ja, wijn is te krijgen) prima te eten. En ja, Heidi moest natuurlijk nog werken 's avonds om collegemateriaal te schrijven...

Slapen was minder: de disco in de buurt (tot 3 uur), de hanen en de honden en de moskee (vanaf 5 uur) wisselden elkaar mooi af deze nacht. En dan nog de bewaker die om je huis heen sluipt...

Dinsdag 23 oktober

Omdat Silvy gisteren door wagenziekte bijna in coma raakte (ze had er een andere medische term voor, maar het kwam er zo ongeveer op neer), blijft ze vandaag een dagje thuis. De reis zal langer en hobbeliger worden. Bovendien heeft Silvy dan de tijd om aan dit verslag te werken en om haar presentatie van morgen voor te bereiden, als ze met Heidi meegaat om les te geven aan een soort HBO-opleiding voor gezondheidszorg. En dat zelfs in PowerPoint, want Heidi neemt gewoon alles zelf mee naar de school, de computer, de beamer etc.

Vandaag wordt de hoofdbestemming Njala, de plek waar MRC een project van vrouwen heeft opgericht en ondersteunt. 26 vrouwen uit het dorp hebben een soort samenwerkingsverband opgericht. Met ondersteuning van MRC en geld van "Canadian feed the Children" kunnen ze een stuk grond huren om allerlei gewassen te bewerken voor henzelf, hun (klein)kinderen en eventueel de verkoop. Verder zijn er – ik geloof een stuk of 9 - koeien aangeschaft; op termijn moeten die kalveren (4 zijn er al onderweg) en melk opleveren. Aan dit project zijn diverse doelen verbonden. Een van de voorwaarden voor deelname is dat de vrouwen hun (klein)kinderen onder de 5 jaar regulier laten controleren op gezondheid; op die momenten kan er ook een link gelegd worden met goede voeding etc. Deze 26 vrouwen alleen al hebben meer dan 80 kinderen van onder de 5 jaar onder hun hoede. Verder geeft het project de vrouwen meer zelfstandigheid, en op termijn ook wellicht enige inkomsten.

We gaan op tijd op pad met Pappa, onze zwaarlijvige chauffeur met wormen, en Anita, de projectassistente van MRC die dit project in portefeuille heeft. Oorspronkelijk zou Anita, die speciaal voor dit project is aangetrokken, elke week zelf op de motor naar het project gaan. Al snel brak ze met een motorongeluk haar been (de derde persoon bij MRC in korte tijd die viel met de motor), waardoor ze nu niet meer op de motor durft en eigenlijk alleen met auto met chauffeur kan. Dat is kostbaar (chauffeur, diesel; zat niet in het projectvoorstel meeberekend) en lastig (te weinig auto's) voor MRC, maar "de vrouwen moeten door".

Onderweg doen we nog drie klinieken aan, overigens zonder dat ze dat van tevoren weten. Dat is nog wel eens schrikken voor de staf van zo'n kliniek: Dr Jalloh komt eraan!

Zo bezoeken we de klinieken van Barley, Galu en Njala. We worden altijd hartelijk welkom geheten door het personeel. De patiënten moeten maar even wachten, want "de dokter en de donor" gaan voor. Voor een westerling een aparte ervaring, maar je moet er niet van willen afwijken en het went snel. Er wordt nog redelijk gedacht en

gehandeld in rangen en standen; dat merk je ook aan de relatie van Abdul en Heidi met het personeel. In al de klinieken praten we over de lopende zaken, bekijken we soms “ een patiënt mee”, controleren we de werkwijzen, voorraden etc. De meeste bedden, ledikanten etc zouden bij ons al in de jaren zeventig van de vorige eeuw bij het grofvuil gezet zijn; hier denkt men daar niet over (ook al omdat het grofvuil toch niet wordt opgehaald). Apart is om te zien dat de kliniek ook gebruikt wordt voor bevolkingsregistratie; nergens anders is iets “ van de overheid” waar enig overzicht is en men heen gaat. Verder zijn er klinieken met nauwelijks de meest basale medicijnen, worden bevallingsschorten gemaakt van plastic dat er nog was van de UN, was er een kliniek waar de handschoenen op waren (niet handig bij een bevalling in een land met toch tamelijk veel Hiv) etc. Maar ook: met nauwelijks middelen veel nuttig werk voor de bevolking, zoals inentingsprogramma’s, voorlichting over voedsel, begeleiding van jonge moeders, etc.

De route naar de bestemmingen was werkelijk prachtig: rode paden, groene landerijen, bossen en heuvels en blauwe luchten met in de schaduw ruim dertig graden (in een auto zonder airco). Toch een beetje zoals je in een fantasie Afrika voorstelt.

De aankomst bij de vrouwen in Njala was een belevenis apart. Zodra ze ons zagen sprongen ze op en gingen dansen en zingen. Anita en Heidi werden in zelfgemaakte liedjes toegezongen en ontkwamen er niet aan om mee te dansen.

Ikzelf kon me nog een beetje op de achtergrond achter mijn fotocamera verstoppen, maar ontkwam toch ook niet helemaal aan een warm welkom. En dat dansen en zingen was toch een beetje de leidraad van de rest van de dag. Om bij het land te komen stapten wij met de oudere vrouwen weer in de auto; de rest liep er naar toe. En ook in de auto (alleen al 7 vrouwen achter in de laadruimte zonder stoelen) gingen het zingen door. Ook “Pappa” had dit op deze manier nog niet meegemaakt. Bij het land lieten de vrouwen trots hun werk zien. Dokter Jalloh moest overal mee naar toe en foto’s maken. Het was ook onmogelijk om ze allemaal op 1 foto te krijgen; altijd renden er een paar weer ergens anders heen of stonden ze ergens te zingen en te dansen. Het land zelf zag er ook netjes uit: een eerdere keer is Heidi enorm boos geworden omdat het onverzorgd was; overal was er onkruid etc. Juist daarom waren ze nu ook trots om het te kunnen laten zien. Van de tuin liepen we toen midden op de dag en in volle zon naar het gedeelte waar de koeien waren. Ook

hier hield het dansen niet op. Al gauw wilde een van de oudere vrouwen wel trouwen met me; dat leek me wel een goed idee, zei ik. Maar toen ik te lang met een andere vrouw stond te praten, werd ze wel wat jaloers...

Terug in het dorp moest er vergaderd worden door de vrouwen. Dat op zich alleen al is bijzonder. 26 vrouwen die niet gewend zijn om op die manier samen te werken, die emotioneel op elkaar reageren en die allemaal wat willen zeggen.

koeienproject

Normaal duurt zo'n vergadering al snel 4 uur, maar daar hadden we geen tijd voor, dus Heidi zat Anita wat op te jagen om de boel snel af te ronden. Anita leidde de boel, deed dat heel kundig en is een van de weinigen waar de vrouwen naar luisteren, zo schat ik in...

Overigens was het bijzonder dat ik zelf de vergadering kon bijwonen; eigenlijk was het alleen voor vrouwen, maar aan het begin van de bijeenkomst hadden ze besloten dat ik er bij mocht zijn, en kwamen ze me uitnodigen om deel te nemen. Toen werd er ook van mij verwacht dat ik nog wat woorden zou spreken... Overigens ging de vergadering in de lokale taal (het Kroni) en werd e.e.a. steeds door Anita vertaald. Aardig was om te zien dat zo'n vorm van "zelfbestuur van vrouwen" ook kan leiden tot nieuwe dingen: ze wilden zelf op de agenda het onderwerp "adult education" aan de orde hebben. De vrouwen kunnen niet lezen en schrijven, en ze hadden bedacht dat ze dat wel graag wilden. Dus kon MRC daarin voorzien? Nee, maar we konden wel meedenken en Anita zal e.e.a. mogelijk wel verder kunnen faciliteren.

Na de vergadering kwam er eten op tafel. Een paar vrouwen hadden heerlijk gekookt. Anita, Heidi en ik moesten aan de enige tafel gaan zitten. Borden waren er niet, maar voor ons hadden ze drie lepels. Wij aten met zijn drieën als eerste uit een grote schaal, daarna werd het eten verder verspreid onder de vrouwen.

Na een hartelijk afscheid terug naar Bo. Silvy bleek de dag goed doorgekomen. Ze had haar presentatie voor morgen voorbereid, de schoonmaker geholpen bij zijn (door Heidi en Abdul betaalde) Engels les, in de buurt gewandeld en contacten gelegd. Thuis wachtte de pompoensoep van Silvy, de koude douche – warm water is er de hele week niet – en een biertje. Vooraf dacht ik dat ze in Siërra Leone nog behoorlijk moslim waren. Tot nu toe heb ik in Rotterdam in 1 dag meer gesluierde vrouwen gezien dan in 5 dagen in Siërra Leone, en alcohol is overal vrij in de verkoop en wordt ook genuttigd. Alleen roept de moskee elke ochtend om 05.00 uur iedereen langdurig op om uit bed te komen. Dat gebeurt in het Arabisch, een taal die hier bijna niemand spreekt.

's Avonds gingen Heidi en Silvy nog aan het werk; reden voor mij om eens om 21.00 uur naar bed te gaan.

Woensdag 24 oktober

Eerst met Heidi vroeg naar kantoor om haar spullen voor het lesgeven op te halen. Silvy en Heidi gingen daarna naar hun school.

Silvy: Eens in de 2 weken geeft Heidi een dag les aan de universiteit van Njala. Ze geeft verloskunde en gynaecologie aan een groep van ongeveer 50 studenten die opgeleid worden tot community health officer. Het is een groep van voornamelijk mannen; van begin 20 en ook een stuk ouder. Een aantal heeft bijvoorbeeld al als assistent in een van de klinieken gewerkt en willen nu verder studeren. Studiemateriaal is niet of onvoldoende voorhanden dus dat maakt Heidi zelf. Het grootste deel van de groep is enorm gemotiveerd en daar zal Heidi's praktische en interactieve manier van lesgeven ook zeker aan bijdragen. Heidi heeft me gevraagd een kort stukje te vertellen over primary health care in Holland. Gelukkig heb ik de laatste dag voor vertrek nog wat foto's gemaakt om het verhaal wat te verlevendigen. Het is toch lastig om over zo'n totaal onvergelykbare situatie te vertellen. Er komen heel wat vragen en ze zijn het meest onder de indruk van ons verzekeringssysteem,

Heidi aan het les geven

de reistijd naar de huisarts en de vereiste maximale aanrijtijd voor ambulances. Later in de lunch ontmoeten we Frances, een vrouw van 40 die 2^e jaars studente is en al kinderen heeft van 14 en 16. De consequentie van willen leren is dat zij haar kinderen alleen in vakanties ziet. Zij heeft bij MRC aangeklopt voor financiering van haar studietoelage. Die is via onze stichting gevonden bij stichting Liberty in Nederland.

Ikzelf (Arjan) heb wat gewerkt op de computer en een voettocht van 2 en een half uur naar en door Bo gemaakt. En dat rond het middaguur, zonder schaduw (zon staat recht boven je) en 30 graden Celsius. Eigenlijk is het de mooiste manier van vervoer; je ziet veel meer om je heen en je hebt voortdurend aanspraak. Het is overigens de kunst om dat laatste zoveel mogelijk te beperken: de meeste willen geld of andere zaken van je; zou je daar op ingaan dan kom je er nooit meer van af. Mijn eerste doel was een basisschool. Ik had namelijk een missie: het schenken van een voetbal! Ik had vlakbij het kantoor van MRC veel schooluniformen zien rondlopen, kennelijk op weg naar een school. Toen ik daar aankwam stonden er honderden netgeklede

kinderen op een plein voor de school. Alles was zeer gedisciplineerd (misschien vanwege de leraren met stok of takkenbos?), iedereen stond netjes in rijen en al zingend ging men naar binnen. Een vriendelijk lachende leraar liep op me af en vroeg of ik soms eens een kijkje wilde nemen op de school. Ik moest even aan Nederland denken: hoe zouden wij die er niet thuishorende, zwetende en vreemd geklede man op het schoolplein van onze kinderen ontvangen?

Lerares in de klas

Ik vertelde hem dat ik graag een bal uit Nederland wilde schenken. Dus ik werd aan wat andere personeelsleden voorgesteld en meegenomen naar groep 6, ik denk de hoogste groep van de school. Hun leeftijden varieerden nogal: zo tussen de acht en de twaalf, met 1 uitschieter van 16 (die denk ik gehandicapt was). Een klas vol prachtige donkere kinderen heette mij in koor en netjes Engels welkom, en ik werd geacht de les voor even over te nemen. Dus ik heb verteld waar ik vandaan kwam ("Nederland ligt naast Engeland"), wat ik van Afrika vond en waarom ik in Siërra Leone was. En ik vertelde dat mijn zoon van 6 jaar geld had gespaard voor kinderen

in Afrika omdat hij had gehoord dat ze daar geen geld hadden. En dat we hadden afgesproken om geen geld te geven, maar een zelfgekocht cadeau dat ik aan kinderen in Afrika zou geven. Dat we naar de markt waren geweest en na lang zoeken de mooiste bal hadden gekocht van de bekendste club uit Nederland. Op mijn vraag of ze een Nederlandse club kenden gingen diverse vingers de lucht ik: Real Madrid, Liverpool en Manchester United... Nu heb ik gelijk ervaren hoe het uitpakt als Ajax een paar jaar niet meer Europees voetbal speelt! Maar toch: de Ajaxbal, de ballenpomp en nog een kleinere leren voetbal waren zeer welkom. Op de vraag van de leraar aan de klas of iemand nog iets tegen mij wilde zeggen stond er een klein meisje op die zei: would you please thank your sons from four en six years for giving the ball? Kortom: mijn dag kon niet meer stuk, en ook voor de kinderen was het een onverwachte belevenis; blanken zien ze toch al bijna niet, en zeker niet op hun school. Bij het weggaan heb ik ze nog gezegd dat leren erg belangrijk is, vooral ook het Engels en dat ze goed naar hun leraren moesten luisteren, zodat ze later zouden kunnen helpen Siërra Leone verder op te bouwen.

Daarna doorgelopen Bo in, door steegjes en langs kraampjes met allerlei soorten handelswaar. Maar geen eten aan de straat gekocht om mogelijke darmproblemen voor te zijn. Verder een aparte ervaring: ik heb in twee en een half uur geen enkele blanke gezien. Op de terugweg nog even voor de poort van MRC in de schaduw onder een boom wat bijgepraat met een chauffeur en andere medewerker van MRC.

Nadat Heidi en Silvy van school terug waren, zijn we vertrokken naar het ziekenhuis van Artsen zonder Grenzen, op een half uur rijden. Dat was weer een heel andere indrukwekkende ervaring: een enorm groot ziekenhuis met 250 bedden, meerdere artsen en lokaal personeel. Nadat het momenteel geen vluchtelingenkamp meer is doet het vooral dienst als kinderziekenhuis en kliniek waar vrouwen kunnen bevallen of keizersneden plaatsvinden. Heidi werd door velen warm welkom geheten, omdat ze er in de beginfase (2004-2005) heeft gewerkt en ook veel mee heeft opgezet. We hebben op de intensive care gekeken; een grote zaal met 16 bedden met alleen maar jonge kinderen. Vaak 2 kinderen per bed, inclusief hun moeder. Het was een met Nederland onvergelijkbare zaal; ook een IC van Artsen zonder Grenzen is hier heel basaal. De meeste kinderen op de IC lijden aan malaria. Het is zo triest te bedenken dat als de kinderen eerder bij kliniek of ziekenhuis waren ze geholpen zouden zijn met een aantal tabletjes. De behandeling van een kind met malaria kost eigenlijk niet meer dan 6 euro. Door afstand of geldgebrek halen ouders en kinderen de kliniek vaak niet op tijd. Ieder half uur sterven er 2 personen in Siërra Leone, waaronder 1 kind. Het grootste deel daarvan door malaria.

Naast kinderIC zijn er een paar kinderafdelingen, een verloskundeafdeling en een ondervoedingunit. De wanhopige, en tegelijkertijd gelaten blik van de moeders heeft me diep geraakt. Vaak zijn ze al meerder kinderen kwijtgeraakt. Westers personeel blijft vaak ongeveer 6 maanden en gaat dan weer ergens anders naar toe. Je moet er niet aan denken wat er gebeurt als Artsen zonder Grenzen over 3 jaar stopt. Het lokaal medisch personeel kan het waarschijnlijk niet aan –alle artsen zijn Westers – en er is dan al helemaal geen geld beschikbaar.

School in het veld, door de warmte onder de boom

Aan het einde van de middag nog terug naar het kantoor van MRC om met James, de financieel-administratieve man van MRC te praten. James, die we al eerder in de week hadden ontmoet, maakt met Abdul en Heidi deel uit van de staf van MRC. Anders dan veel landgenoten en ook collega's van MRC heeft hij een behoorlijk Westerse werkopvatting: hij werkt net als Heidi en Abdul lang en veel, en ook in het weekend. De vraag is of dat goed is overigens...

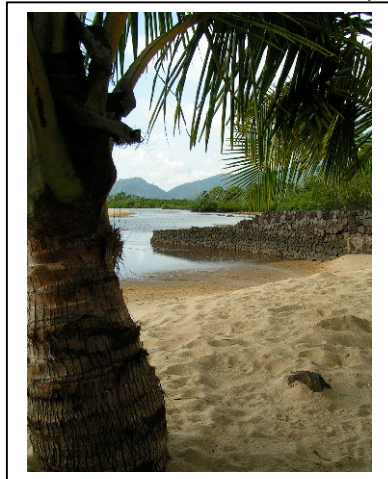
Met James bespraken we het "Narrative en Financial report District Support Project (January – June 2007)". Die rapportage geeft inzicht in de voortgang en uitgaven van een project dat wij samen met Liberty Foundation steunen. Het geld was onder meer besteed aan logistieke- en overnachtingkosten behorend bij een Tetanus inentingscampagne, motorfietsen (en onderhoud en brandstof) voor stafleden om afgelegen gebieden te bezoeken, logistieke- en overnachtingskosten in verband met een cholera-uitbraak in het voorjaar van 2007, door Heidi gemaakt onderwijsmateriaal ten behoeve de School of Community Health Sciences en bijdragen in cursusgeld van een tweetal studenten. Een daarvan, ms Frances Hawa Koroma, hebben we ook nog gesproken. Uit het rapport en de overgelegde boekhouding bleek dat alle uitgaven volledig te verantwoorden zijn, en dat er ook nauwelijks contante uitgaven plaatsvinden. Grotere bedragen worden lokaal per bank betaald, kleinere uitgaven per check.

In de avond hebben we nog in de stad gegeten en onze spullen voor de terugreis bij elkaar gezocht, en kon Heidi nog brieven en kaarten voor het thuisfront schrijven om mee te geven.

Donderdag 25 oktober

's Ochtends vroeg naar kantoor. Silvy en ik wandelen dan nog even naar “de school van de voetbal”. Ze wilden gisteren graag dat ik foto's zou maken, maar ik had mijn camera vergeten, en sprak af terug te komen. Dus om acht uur op het schoolplein. Wederom een warm welkom. Foto's van de hoogste klas binnen, de klas op het plein, de leraar trots voor het bord, alle leraren op het plein – de kinderen bleven netjes in hun klas – etc. Verder (e-mail)adressen uitgewisseld, dus wie weet leidt dit nog tot nadere contacten. Ik zal in elk geval de foto's toezenden.

Daarna op pad naar Sussex. Sussex ligt aan de kust, op een uur rijden van Freetown. Heidi en Abdul – die we 's avonds weer zouden ontmoeten – wilden ook graag nog mooie kanten van hun land laten zien. De kust van Sierra Leone is prachtig; blauwe zee, groene heuvels, witte stranden. Met een betere infrastructuur en meer veiligheid zou het toerisme hier gouden tijden kunnen beleven! In Sussex is een guest house met 6 kamers, met prachtig uitzicht over een lagune en de zee. Abdul, die iedereen kent (“mr Jalloh”), dus ook deze eigenaren, had de drie mooiste

kamers voor ons gereserveerd. Een idyllisch plekje. Palmbomen, eb en vloed, binnenkomende visservaartuigjes, mangrovebossen, restaurant buiten direct aan het eigen strand etc. Kortom; weer een cultuurschokje...

Helaas kon ik mijn lichte voedselvergiftiging/reizigersziekte niet uitstellen tot in Nederland, waardoor ik Sussex maar beperkt heb kunnen ervaren. Dan is het handig om met twee artsen met eigen pillenwinkel op stap te zijn overigens....

Silvy en Heidi hebben meerdere keren lekker gezwommen en de lagune doorgewaad. (Silvy: echt geweldig, krabben rennen voor je weg, in de mangrovebossen zitten prachtige knalrood met zwarte

krabben zo groot als een soepbord, veel vogels, warm water.) En ook het eten was (schijnbaar) bijzonder; de eigenaar is een Italiaan die al lang in Sierra Leone woont en dat zie je terug in de menukaart. Abdul kwam om acht uur 's avonds aan, tezamen met een tropische regenbui, en kon dus zo aan tafel aanschuiven. Hij was overigens ook fors verlaat omdat hij in een file zat omdat alle auto's aan de kant werden gezet. Reden: de president kwam met zijn gevolg voorbij op weg naar zijn huis. Zo gaat dat dagelijks...

Vrijdag 26 oktober

In de ochtend ontbijt op het strand. Verse ananas, sinaasappelsap, koffie en brood met jam. Abdul, Heidi en Silvy zwommen deze ochtend voor de laatste keer; daarna vertrek naar Freetown, op weg naar Holland.

Zelfs de weg van Sussex naar Freetown is niet geasfalteerd. De hoop en verwachting is dat dit wel gaat gebeuren, met name omdat de nieuwe president ook zelf last heeft van de slechte weg...

Rond het middaguur schuiven we in Freetown aan bij Hans en Aisha Oosterloo, een echtpaar dat namens Nederlandse en Europese Baptistenunie werk verricht in Siërra Leone. Abdul kent Aisha nog uit hun jeugd: haar vader was de imam in zijn dorp... Leuk om met deze mensen kennis te maken en een blik te kunnen krijgen in hun

dagelijkse leven. Hans blijkt ook nog actief te zijn als financiële man van een oogziekenhuis in Siërra Leone.

Daarna komt er nog uitgebreid eten op tafel; verschillende soorten rijst met sauzen en zelfs macaroni.

Daarna naar het appartement van Heidi en Abdul in Freetown, om nog even rust te

Arjan, Heidi, Abdul en Silvy

nemen voor de reis terug. Op het balkon hebben Silvy en ik, geïnspireerd door de Afrikaanse cultuur waarin men de ervaringen verwerkt in hun liederen, nog een zelfgeschreven Afrikaans aandoend lied gezongen voor de familie Jalloh. We keken daarin terug op de week, op hun werk en hun leven. Een mooi en onverwacht emotioneel moment. De tekst heeft Heidi achtergehouden, maar is vast bij haar te verkrijgen...

Dan via een toeristische route door Freetown en na de aanschaf van een paar cadeautjes voor thuis door naar de hovercraft. Via de hovercraft en een lokaal busje weer naar het vliegveld. Daar begon de ambtenarij opnieuw; om volstrekt onduidelijke redenen moesten we weer uren wachten, twee keer de koffers open maken, twee keer gefouilleerd worden, 6 keer paspoort laten zien, formulieren invullen etc. om 22.30 vliegen we weg, maar niet nadat het vliegtuigpersoneel na het sluiten van de deuren nog even het hele vliegtuig volspoot met insecticide om evt. muggen etc. de overtocht naar Europa te beletten... Moe, misselijk en met hoofdpijn begon de terugreis.

Zaterdag 27 oktober

Na een goede vlucht, drie uur wachten in Londen en een korte vlucht naar Amsterdam eindelijk weer terug. Je hebt zeker niet het idee maar een week weg geweest te zijn, het lijkt wel een maand. En de Westerse ongeduldigheid sluipt er al weer automatisch in: de bagageafhandeling op Schiphol gaat ons niet snel genoeg. Gelukkig is Joost er met de kinderen om ons op te halen met de auto. Het is een geweldige week geweest. Overweldigende indrukken van een land met veel armoede en ziekte. Enorm trots op Heidi, Abdul en hun werk. En ook een prachtig land met een vrolijke bevolking en hopelijk veel mogelijkheden voor de toekomst.

Wil je meer weten over het werk van MRC in Sierra Leone: vraag het gerust, of bezoek onze website www.sierraleonehealth.org. Voor giften kunt je ook op onze website informatie vinden. Elke gift komt volledig ten goede aan gezondheidszorg in Sierra Leone; een reis zoals hierboven beschreven gaat op volledig eigen kosten.